

Сања Р. Крешићалица
Универзитет у Источној Сарајеву
Правни факултет
sanja.teravcevic@pravni.ues.rs.ba
ORCID ID: 0009-0008-3725-9215

Симеон Р. Пејковић
Универзитет у Источној Сарајеву
Правни факултет
simeon_p@live.com
ORCID ID: 0009-0008-1963-5459

ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА У ВАНРЕДНИМ ОКОЛНОСТИМА: ДОМАШАЈ И ОГРАНИЧЕЊА ЧЛАНА 15 ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА¹

Сажетак: У овом раду се истражује правни оквир заштите људских права у ванредним околностима у европском правном простору, ради до-стицања кохерентној разумјевања правних стандарда који ће довести до њихове уједначеније примјене. Кроз темељну анализу значења и домаћаја одредаба члана 15 Европске конвенције, као и одговарајуће праксе Европског суда за људска права, аутори утврђују под којим условима је суспендовање појединих права и слобода правно допуштено, те које мјере државе донијете у ванредним околностима представљају заштитну јавној интереса, а које превазилазе оквире најнужније мјере коју захтијева даћа ситуација и представљају кршење права и слобода појединца.

Овај рад почива на идеји да су својеврсна ограничења уживања људских права неопходна и оправдана. Познато је чињеница да је само мали број људских права айсолутивног карактера и као такав имун на било каква ограничења без обзира на околности и оправдања. Међутим, то не умањује

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту „Заштита начела уставности и људских права у ванредним околностима у пракси уставних судова Републике Србије и Републике Српске и Европског суда за људска права“, који је финансиран од стране Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност.

пошребу да мјере којима држава прибијеава у вријеме кризе буду строо контролисане.

Кључне ријечи: људска права, Евројска конвенција о људским правима, деројација, члан 15, ванредне околности.

„Све срећне породице личе једна на друћу, свака несрећна породица, несрећна је на свој начин.“

Лав Николајевич Толстој

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Ванредне околности су неминовност са којом се суочавају све државе савременог свијета, а ванредна овлашћења су механизми којима се прибијеава у таквим ситуацијама. Све те, унапријед непредвидљиве, околности намећу обавезу „концентрисања власти са циљем ефикасног реаговања државних органа“.² Неспорно је да су државе најчешће приморане на такав корак, у литератури назван и уставна диктатура,³ ради очувања уставног поретка. Заштита људских права и основних слобода, такође је, посматрано кроз призму савремене међународне заједнице и достигнућа човјечанства XXI вијека, неминовност. Међутим, једно уз друго често не бивају. Тај чудни антагонизам који се у пракси јавља чешће него што би требало, пријети да уруши идеју о заштити посебно рањивих категорија у вријеме кризе.

Људска права су међузависна и недјељива. Уживање једне групе људских права често зависи од могућности несметаног уживања неких других. Ипак, за потребе функционисања правног система учињена је подјела на права која се могу ставити ван снаге и она која су апсолутно заштићена и према томе, не могу бити дерогирана. Фундаментално је питање гдје је граница нужде која тјера државу да, зарад вишег интереса, стави ван снаге поједина људска права и ко ту границу заправо повлачи. Готово сви инструменти за заштиту људских права и основних слобода, са изузетком Афричке повеље о људским правима и правима народа, у себи садрже тзв. *escape*

² Дарко Симовић, Марко Станковић, Владан Петров, *Људска права*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2018, 97.

³ Језичка конструкција „уставна диктатура“ се према ријечима аутора односи на „цео спектар ванредних овлашћења и процедура у периодичној употреби у свим уставним државама“. Clinton L. Rossiter, *Constitutional Dictatorship – Crisis Government in the Modern Democracies*, Princeton, Princeton University Press, 1948, p. 5, нав. према: Anna-Lena Svensson-McCarthy, *The International Law of Human Rights and States of Exception with special reference to the Travaux Préparatoires and Case-Law of the International Monitoring Organs*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 1998, 2.

одредбу, односно одредбу која дозвољава државама да у нарочито оправданим ситуацијама дерогирају све оне одредбе међународног уговора о заштити људских права за које је самим текстом уговора дерогација могућа. И иако државе у начелу имају широко дискреционо овлашћење, односно поље слободне процјене, да одлуче када је и у којој мјери њихов и опстанак њихове нације угрожен, ипак постоје контролни механизми у рукама суда који се старају о законитости предузетих мјера.

Ваља имати на уму да су ванредне околности, како сама ријеч и каже, ванредне, инхерентно изузетне и заправо представљају правну квалификацију фактичке кризне ситуације у једној држави или глобално. Према томе, јасно је да, као што је Аби-Саб (*Abi-Saab, Georges*) написао у предговору студије о људским правима у ванредним околностима⁴, уколико одредбе о дерогацији људских права нису стриктно ограничене и контролисане, могу потпуно лишити смисла читав систем заштите људских права.

Циљ ове студије је истражити правни оквир, препознати мањкавости и суочити се са њима, ради достизања кохерентног разумијевања правних стандарда који ће довести до уједначеније примјене правних прописа у овој области. Кроз темељну анализу значења и домаћаја одредаба члана 15 Европске конвенције, као и одговарајуће праксе Европског суда за људска права, испитује се под којим условима је суспендовање појединих права и слобода правно допуштено, те које мере државе донијете у ванредним околностима представљају заштиту јавног интереса, а које превазилазе оквири најнужније мјере коју захтјева дата ситуација и представљају кршење права и слобода појединца.

Ова студија почива на идеји да су својеврсна органичења уживања људских права неопходна, а тиме и оправдана. Позната је чињеница да је само мали број људских права апсолутног карактера и као такав имун на било каква органичења без обзира на околности и оправдања. Међутим, то не умањује потребу да мјере којима држава прибјегава у вријеме кризе буду строго контролисане. Један од аргумената који се наводи у литератури као оправдање постојања могућности дерогације људских права своди се на вагање интереса и потребу давања предности колективним интересима у односу на индивидуалне.⁵ Стога се у једном дијелу теорије такве мјере оцијењују и као „нужно зло“.⁶

⁴ Georges Abi-Saab, Foreword, *The International Law of Human Rights and States of Exception with special reference to the Travaux Preparatoires and Case-Law of the International Monitoring Organs*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1998.

⁵ Christoph Schreuer, „Derogation of Human Rights in Situations of Public Emergency: The Experience of the European Convention on Human Rights“, *Yale Journal of International Law* 1982/9, 113.

⁶ Sarah Joseph, Jenny Schultz, Melissa Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights: cases, materials and commentary*, Oxford University Press, Oxford 2000, 623.

Дерогације људских права се, у теорији међународног права уопште, посматрају кроз најмање два супротстављена становишта. Са једне стране полази се од чињенице да државе, будући суверене и независне јединке, имају право да одлуче да ли је и када је у конкретном случају интерес државе угрожен те га ваља претпоставити интересу појединца. Ово становиште показује да тренд ограничења моћи државе међународним инструментима иако превалентан у међународном праву, ипак није искључив. Наиме, поменути инструменти државама остављају одређена средства помоћу којих могу ограничити права и слободе својих грађана, имајући на уму строги територијални принцип важења. Према другом схватању, постојање дерогације се оправдава нуждом и потребом задовољења и других, прије свега политичких, интереса и потреба државе. У супротном, постоји бојазан да би се ниво обавезивања међународним инструментима који намећу држави бројне обавезе и ограничења свео на минимум уколико не би имала простора за маневар када устреба.⁷

Парадоксално, иако на први поглед дјелује да могућност стављања ван снаге појединих људских права у случајевима ванредних околности представља доказ необуздане моћи државе и и наводи на закључак да је право обезглављено, ипак то није случај. Јер у околностима када се држава придржава формалних и материјалних услова предвиђених одговарајућим инструментима којима се дерогација на првом мјесту и дозвољава, постаје сасвим јасно да границе не постављају појединачне државе већ само право, те да је вјера у протребу владавине права толика да се државе самостално одричу дијела својих суверених овлашћења и ограничавају сопствени домет.⁸

2. АНАТОМИЈА ЧЛАНА 15 ЕВРОПСКЕ КОНВЕНЦИЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И РАЗУМИЈЕВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ПРИНЦИПА

2.1. Историјат

„...[И]зградња свих модерних система заштите људских права, како на универзалном, тако и на регионалним нивоима, па и на националном плану, имала (је) за извор инспирације управо централни и почетни акт који је успостављен у Уједињеним нацијама... а то је Универзална декларација.“⁹ Један

⁷ Richard Burchill, „When does an Emergency Threaten the Life of the Nation? Derogations from Human Rights Obligations and the War on International Terrorism“, *New Zealand Yearbook of Jurisprudence* 9/2005, 96.

⁸ *Ibid.*, 97.

⁹ Бранко М. Ракић, „Европски суд правде између људских права и борбе против тероризма – однос међународног и европског права“, *Анали Правној факултету у Београду* 2/2009, 180.

од најзначајнијих докумената у историји заштите људских права, како на универзалном тако и на регионалном плану, Конвенција о људским правима и основним слободама, потписана је 4. новембра 1950. године у Риму, ступајући на снагу скоро три године касније, 3. септембра 1953. године. Као реакција на флагрантно кршење основних људских права у Другом свјетском рату¹⁰ и инспирисана Универзалном декларацијом о људским правима и слободама, за непосредни циљ је имала осигурање поштовања основних људских права и слобода у послјератном периоду и онемогућавање или квалитативно отежавање понављања сличних догађаја. Савјет Европе, основан у послјератној Европи, примат је дао очувању традиције људских права, демократије и владавине права, који су у том тренутку, као резултат претходног ратног периода, били на рубу. Израда Конвенције, у идејном смислу, почела је већ 1948. године кроз иницијативу британских, француских и њемачких политичара, представника цивилног друштва, академске заједнице, али и лица водећих у бизнису и религијских представника, на Конгресу Европе у Хагу гдје је основна матрица око које су се износили аргументи била гарантовање слободе мишљења као и њеног изражавања и слобода окупљања. Узимајући у обзир историјски контекст може се лако закључити да су ове основне слободе које су се тежиле заштитити својеврсна реакција на претходни период европске историје.¹¹ Иако је Европска конвенција регионални документ, њоме се штите универзална права и слободе.¹² Заштитни механизми предвиђени унутрашњим порецима држава чланица Савјета Европе не губе на значају стицањем на снагу Конвенције. Управо супротно. Систем заштите људских права у оквиру Савјета Европе постављен је тако да пружи гаранције правима и слободама свих лица, онда када државе пропусте то да учине. Дакле, механизми се активирају тек након што се установи да државе нису пружиле адекватну индивидуалну заштиту.¹³

Државе чланице Савјета Европе преузимају обавезу да у оквиру својих националних јурисдикција обезбиједу заштиту људских права и основних

¹⁰ Stewart Waters, William B. Russell III, „The World War II Era and Human Rights Education“, *Social Education* 76(6)/2012, 301.

¹¹ European Day of Remembrance for Victims of all Totalitarian and Authoritarian Regimes, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733610/EPRS_ATA\(2022\)733610_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733610/EPRS_ATA(2022)733610_EN.pdf), 7.11.2022.

¹² У прилог томе говори и чињеница да је знатан број индивидуалних представки потекао управо од појединаца који нису држављани ниједне од држава чланица Савјета Европе, али заштиту својих права проналазе у Конвенцији и механизмима предвиђеним њоме. Peter Leuprecht, „Innovations in European System of Human Rights Protection: Is Enlargement Compatible with Reinforcement?“, *Transnat'l L. & Contemp. Probs.* 8/1998, 313-317, нав. према: Dinah Shelton, *Regional Protection of Human Rights*, Oxford University Press, New York 2010, 17 – 18.

¹³ Сања Ђајић, „Заштита људских права и слобода у пракси Европског суда за људска права – индивидуална заштита, тумачење Конвенције и ефикасност европског система“, *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, вол. 73, 7-8/2001, 344.

слобода прокламованих Европском конвенцијом свим лицима, без обзира на њихово држављанство. Међутим, у ситуацијама ванредних околности, Конвенција допушта одређена одступања у складу са чланом 15.

2.2. *Travaux preparatoires*

Чини се да изјава француског посланика Тетгена (*Teitgen, Pierre-Henri*) у Савјетодавној скупштини Савјета Европе, о идеји за успостављањем јединственог механизма заштите људских права којем ће се појединац директно обраћати, најбоље осликава околности доношења Европске конвенције и атмосферу у којој су државе одлучиле уредити питање дерогације људских права. „Да међународни механизам буде на располагању жртвама, то је једини начин који имамо да убедимо људе и жене Европе да је створено нешто ново и да ће се постићи напредак. Треба им рећи: чак и ако се државе не занимају за вас и нико не узима ваш случај у руке, ви ћете, искључиво у име вашег људског достојанства моћи сами да се обратите једном међународном организму заштите.“¹⁴

На захтјев председника Европске комисије за људска права, секретаријат Комисије је израдио и 22. маја 1956. године доставио документ који помаже разјашњењу околности у којима је члан 15 формулисан, као и анализу његовог домаћаја у вријеме донешења.¹⁵ Наиме, у препоруци Консултативне скупштине Савјета Европе од 8. септембра 1949. године наводи се, *inter alia*, обавеза провођења одредаба Конвенције без ограничења изузев „оних установљених правом, са искључивим циљем обезбјеђења признавања и поштовања права и слобода других, или с циљем задовољења правичних захтјева (*just requirements*) јавног морала, поретка или безбједности у демократском друштву.“¹⁶ Истовремено, дужна пажња је посвећена процесима који су паралелно вођени у оквиру Организације Уједињених нација, конкретно Комисије за људска права Уједињених нација, 1949. године, приликом припреме текстова пактова о правима човјека, нарочито члана 4 који садржински одговара члану 15 Европске конвенције. Из тог разлога је одлучено да се приликом анализе значења појединих одредаба садржаних у члану 15 Европске конвенције, упуту на тумачење понуђено приликом дефинисања садржаја члана 4 Пакта.

Иако члан 4 Пакта, који је у вријеме доношења Конвенције још увијек био у форми нацрта и који није званично усвојен годинама након потписи-

¹⁴ Драгољуб Поповић, *Евројско право људских права*, Службени гласник, Београд 2012, 27.

¹⁵ Припремни текст о члану 15 Европске конвенције о људским правима (*Preparatory work on article 15 of the European Convention on Human Rights*), European Commission of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg 1956, Doc. DH (56) 4.

¹⁶ *Ibid*, 2.

вања Конвенције, не одговара у потпуности члану 15, ипак се у припремним радовима упућује на правне стандарде садржане у члану 4 и дискусију која је вођена поводом њиховог тумачења. Према томе, оправдано је закључити да је истом линијом резонувања ишао и „писац“ Европске конвенције, односно Владе држава које су активно учествовале у раду експертских група.

На првом мјесту, у поводу члана 4 Пакта, упућује се на питање околности које могу проузроковати ванредно стање. Посебно је истакнуто да државама не треба оставити слободу одлучивања у погледу употребе ванредних овлашћења, већ је било важно надzirати државе и спријечити злоупотребе које су, како је показала историја, доводиле до супресије људских права и успоставе диктаторских режима.¹⁷ Тзв. „*escape clause*“, усљед прешироког тумачења или преслободне употребе, може угрозити цио систем заштите људских права. Коначно, формула која је своје мјесто нашла и у Конвенцији, а касније и у Пакту, по којој јавна опасност представља искључиво пријетњу опстанку нације само уколико је и званично проглашена у држави која прибјегава мјерама дерогације људских права, представља брану сваком арбитрерном понашању државе или могућим злоупотребима.¹⁸

Чињеница да је у овом дијелу постигнута истовјетност у два водећа инструмента за заштиту људских права, на универзалном и регионалном плану, а потом преузета и у трећи, Америчку конвенцију о људским правима¹⁹, рјечито говори о свијести међународне заједнице тога доба да је могућност дерогације појединих људских права потребна и оправдана, али и да мора бити стриктно омеђена одговарајућим правним правилима.²⁰

2.3. Структура члана 15 Европске конвенције

Члан 15 Европске конвенције о људским правима, под називом „Одступање у ванредним околностима“, стипулише следеће:

¹⁷ *Ibid*, 13.

¹⁸ *Ibid*, 14.

¹⁹ Члан 27 Америчке конвенције о људским правима, American Convention on Human Rights (Adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights, San José, Costa Rica, 22 November 1969).

²⁰ Детаљнија елаборација услова под којима је могуће дерогирати одређена људска права заштићена Пактом садржана је у Принципима из Сиракузе из 1985. године, који, *inter alia*, експлицитно наводе и јавно здравље као ваљан основ за активацију ванредних овлашћења државе с циљем спречавања болести или повреде или обезбјеђења њега за болесне или повријеђене. Принципи из Сиракузе о ограничењу и дерогацији одредаба Међународног пакта о грађанским и политичким правима (*The Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights*), UN Commission on Human Rights, 28 September 1984, E/CN.4/1985/4, нав. према: Anna Dorota Gozdecka, „Human Rights During Pandemic: COVID-19 and Securitisation of Health“, *Nordic Journal of Human Rights* vol. 39, 3/2021, 209.

1. „(1) У доба рата или групе јавне опасности која прети оштанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одстојују од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује таква ситуација, с тим да те мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву.
2. (2) Преходна одредба не доуцита одстојуања од члана 2, осим у погледу смрти пророчане законитим рајним постојуцима, или члана 3, 4 (став 1) и 7.
3. (3) Свака Висока страна уговорница која користи своје право да одстоји од одредби Конвенције обавештава у пошуности генералног секретара Савјета Европе о мерама које предузима и разлозима за њих. Она такође обавештава генералног секретара Савјета Европе када такве мере престану да делују и када одредбе Конвенције поново почну да се примењују у пошуности.“

Простим језичким тумачењем члана 15 Конвенције лако долазимо до закључка о неопходности испуњења неколико материјалних услова како би се држава могла ваљано позвати на право да поједина људска права и слободе ограничи. На првом мјесту, да би уопште било ријечи о активирању овог члана Конвенције, потребно је да се држава налази у стању рата или друге јавне опасности која по свом интензитету и значају мора бити квалификована и представљати озбиљну пријетњу за државу. Потом, ни такве околности не дају држави апсолутну слободу у процјени мјера које ће се предузети, већ се намеће обавеза избора „најмањег зла“ у смислу мјера које су неопходне да би се постигао циљ. Трећи материјални услов подразумијева да мјере које су употребљене не смију бити у нескладу са другим обавезама државе према међународном праву. Држава потписница Конвенције подлијеже у другим сферама међународног права обавезама које нису директна посљедица њеног приступања Конвенцији. С обзиром на то да је држава преузела обавезе које су садржане у другим међународним инструментима, могућност позивања на јавну опасност и нужне мјере мора бити усклађена и са њима. И коначно, ове мјере су привремене, о чему држава обавијештава Генералног секретара Савјета Европе.

2.3.1. Рат или група јавна опасности

Видјели смо раније да у погледу овог услова постоји једнодушност у међународној заједници, те да је као такав нашао своје мјесто у готово свим инструментима за заштиту људских права. Међутим, пракса држава је показала оно од чега су творци текстова поменутих инструмената највише и страховали, а то је да под изговором потребе државе злоупотребљавају своја овлашћења.

У радовима који се баве овом темом, значење термина рат је најчешће остављено по страни. Узима се као јасно и неспорно. С једне стране, разлог

је у чињеници да у пракси Суда није било предмета у којима се захтијевало тумачење или било какво ближе одређење тог појма. Са друге стране, узима се да свака врста насиља која задеси једну државу, а која не представља рат у његовом пуном смислу, већ је апсорбована у наставку исте норме. Акцент се, дакле, ставља на синтагму „јавна опасност која прети опстанку нације“, која сама по себи већ указује на посебну тежину јавне опасности.

Стога, појам рата, као први услов наведен у члану 15 Конвенције, није био предмет тумачења Суда. Ни током припреме нацрта текста Конвенције није вођена расправа поводом његовог одређења. Ваља, међутим, истаћи да је поводом одређења појма рата и његовог уношења у коначан текст члан 4 Пакта, који је, како смо видјели раније послужио као инспирација писцима Конвенције, вођена жестока расправа у оквиру Комисије за људска права у периоду од 1947. до 1952. године. Томе у прилог говори дискусија представника Совјетског Савеза у Комисији, који је упозорио да се „Комисија мора чувати да не остави утисак да је била опседнута идејом могућности рата и да је читав њен рад био усредсређен око тог појма“.²¹ *Inter alia*, представник Уругваја је предложио да се термин рат, који је као такав инкомпатибилан са одредбама Повеље Уедињених нација, замијени термином агресије, док је влада Југославије предлагала ближе одређење самог појма рат, будући да постоје и „одбрамбени и нападачки“ ратови, те би у контексту овог члана само одбрамбени рат био ваљан разлог за дерогацију.²²

Будући да је Конвенција усвојена 1950. године, у вријеме док се још увијек радило на коначном тексту Пакта, члан 15 Конвенције је задржао појам рата, као први услов за дерогацију, док је из коначне верзије Пакта он избрисан.²³ Претпоставка је да је термин рат наведен само као примјер јавне опасности која може послужити држави као основ за доношење одлуке о дерогацији појединих људских права заштићених Конвенцијом.²⁴ Сасвим оправдано је запитати се да ли рат мора представљати пријетњу за опстанак нације да би дерогација људских права према члану 15 Конвенције била правно допуштена? Кемпес (*Kempees, Peter*) заступа становиште по коме неће сваки рат који држава води или у коме учествује конституисати пријетњу опстанку нације, посебно уколико се, примјера ради, води на територији друге државе.²⁵ Ипак, према његовом схватању, и оне државе потписнице Конвенције, које учествују у мировним мисијама на тлу трећих држава, а које нужно не представљају рат, би имале право на дерогацију према члану 15.²⁶

²¹ Више о томе вид. у: A. L. Svensson-McCarthy, 199 – 241.

²² *Ibid.* 206, 208.

²³ *Ibid.* 290.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Peter Kempees, „*Hard Power*“ and the European Convention on Human Rights, Brill Nijhoff, Leiden – Boston, 2021, 77-78.

²⁶ *Ibid.*, 83.

Међутим, иако су конвенционални начини ратовања неспорно подведени под овај услов, новија пракса држава је показала да пажњу ваља усмјерити и на тзв. неконвенционалне сукобе, усљед којих државе прибјегавају дерогацији људских права. Тако нпр. послије терористичког напада у Сједињеним Америчким Државама 2001. године, постаје очигледно да државе дају примат сигурности над људским правима и тиме жртвују права појединаца усљед реалне или претпостављене опасности од међународног тероризма.²⁷

Сходно томе, акценат је стављен на други дио ове одредбе, који се тиче јавне опасности која прети опстанку нације. Суд, иако је настојао дати тумачење и својеврсне обресе правним стандардима садржаним у члану 15, ипак није могао пренебрећи чињеницу да државе имају поље слободне процјене приликом њиховог одређења. Интересантно је да је доктрина поља слободне процјене, настала и развијена управо у јуриспруденцији Суда у контексту тумачења одредаба Конвенције у вријеме ванредног стања и сама доживјела еволуцију. Од првобитно замишљеног одређеног поља дискреције у процјени услова, дошло се до широког поља слободне процјене у рукама државе.²⁸

У првом предмету који се нашао пред Судом 1960. године, Лоулес против Ирске (*Lawless*), Суд је заузео став да јавна опасност подразумијева изузетну ситуацију или опасност (*an exceptional situation of crisis or emergency*) која утиче на цјелокупну популацију и представља опасност за организовани живот заједнице која чини дату државу.²⁹ Суд је овдје, заправо, прихватио тумачење Комисије дато нешто раније, која је у свом извјештају поводом истог предмета јавну опасност одредила као ситуацију изузетне и неминовне опасности или кризе. „Природно и уобичајено значење „јавне опасности која пријети да угрози живот нације“ је, мислимо, ситуација изузетне и непосредне опасности или кризе која утиче на општу јавност, за разлику од

²⁷ R. Burchill, 100.

²⁸ Концепт слободне процјене први пут се у пракси Комисије помиње у тзв. кипарском предмету (*First Cyprus Case*) Greece v. United Kingdom, 1958-1959, Y.B. EUR. CONV. ON H.R. 174, гдје је Комисија констатовала да држава у спору ужива одређено поље дискреције приликом процјене најнужније мјере коју захтјева дата ситуација. Дакле, стандард који је уведен у праксу тицао се конкретно другог услова стипулисаног у члану 15 Конвенције. Више о томе вид. у: Oren Gross, Fionnuala Ni Aoláin, „From Discretion to Scrutiny: Revisiting the Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Context of Article 15 of the European Convention on Human Rights“, *Human Rights Quarterly*, vol. 23, 3/2001, 625-649.

²⁹ Иако Суд у овом предмету није улазио у дубљу елаборацију постављених услова, могуће је, у конкретном случају, препознати истицање неколико фактора кумулативно. Тако је у конкретном случају кумулација подразумијевала, *primo*, постојање тајне војске која своја дејства усмјерава на неуставне активности користећи насиље, *secundo*, да је војска дјеловала ван граница Ирске нарушавајући међудржавне односе и *tertio* услов који је био специфичан за случај, а тицао се пораста терористичких активности. *Lawless v. Ireland* (no. 3), European Court of Human Rights, Application no. 332/57, Judgment of 1 July 1961, para 28. Лоулес против Ирске, Европски суд за људска права, представка број 332/57, пресуда од 1. јула 1961.

појединих група, и представља пријетњу организованом животу заједнице који сачињава дату државу.³⁰ Акцент је, чини се, стављен на квалификацију опасности, која треба да је изузетна и непосредна, изгледна у кратком временском периоду. Непосредна или неминовна опасност је она опасност која, ако се већ није десила, заиста ће се десити у догледном времену.

Детаљнију елаборацију ових услова проналазимо у Грчком случају (*The Greek Case*), у ком је, упућујући на резоновање дато у Лаулес предмету, Комисија експлицитно навела четири карактеристике јавне опасности, у духу члана 15 Конвенције. Најприје, опасност мора бити стварна или неминовна, њени ефекти морају укључити читаву нацију, мора угрожавати континуитет организованог живота заједнице, те криза или опасност мора бити изузетна, односно таква да су мјере или ограничења дозвољене Конвенцијом, очигледно неадекватне.³¹ Дакле, Комисија је овим тумачењем отклонила сваку могућност превентивног дјеловања држава с циљем заштите јавног поретка и друштва. Иначе, наводи се да се једини случај искључења државе из чланства у Савјету Европе због континуираног кршења људских права десио 1970. године, када је неколико држава Комисији поднијело тужбу против Грчке, након чега је Комитет министара донио одлуку о санкцији.³²

Судска пракса у годинама које су улиједиле допринијела је даљњем обликовању и конкретизацији појма јавне опасности. Тако је Суд утврдио да опасност може бити предстојећа и постојећа. Држава, дакле, није дужна чекати да јавна опасност заиста наступи или да њене посљедице остваре ефекат да би предузела мјере које траже активирање механизма Конвенције путем дерогације.³³ Такође, јавна опасност може бити дуготрајно присутна, тако да њено временско трајање није унапријед ограничено, што за посљедицу има чињеницу да ни мјере које се предузимају, немају временско ограничење.³⁴ Држава има широко поље слободне процјене у погледу тра-

³⁰ European Commission of Human Rights, Application No. 332/57 lodged by Gerard Richard Lawless against The Republic of Ireland, Report of the Commission (Adopted on 19th December 1959), A 51 .591.

³¹ The Greek Case, European Commission of Human Rights, Application no. 3321/67 – Denmark v. Greece, 3322/67 Norway v. Greece, 3323/67 Sweden v. Greece, 3344/67 Netherlands v. Greece, Report of the Sub-Commission 1967.

³² Mark W. Janis, Richard S. Kay, Anthony W. Bradley, *European Human Rights Law*, Oxford University Press, New York 2008, 57 – 65.

³³ Став Суда је да се не може очекивати од државе да чека да се несрећа догоди, да би предузела мјере заштите. *A. and Others v. the United Kingdom*, European Court of Human Rights, Application no 3455/05, Judgment of 19 February 2009, para 181. А и други против Уједињеног Краљевства, Европски суд за људска права, представка број 3455/05, пресуда од 19. фебруара 2009.

³⁴ То свакако не значи да ванредно стање у држави треба и може да траје 19 година, као што је био случај са Алжиром у периоду од 1992. године до 2011. године. Више о томе вид. у: Marine Toullier, “The European Court of Human Rights’ Control over States’ Derogation in

јања мјера које су јој стављене на располагање на основу чл. 15 Конвенције, будући да јавна опасност може трајати током више година континуирано, посебно уколико се ради о пријатњама од тероризма.³⁵

Све раније наведено је, разумије се, стандард који је постављен широко како би могао бити примијењен на унапријед неодређене ситуације. Стварни проблем ће се јавити управо онда када Суд дође у ситуацију да процјењује примјенљивост околности конкретног случаја на стандарде постављене одговарајућом нормом. На уму треба имати и то да активација члана 15 Конвенције, односно дерогација људских права, треба да буде крајња мјера и нужда, а не замјена за редовне мјере које су на располагању држави. С тим у вези, Суд је у предмету Аксој против Турске (*Aksoy*) указао на неопходност одговарајућег надзора. „Стране уговорнице ипак не уживају неограничену дискрециону оцену. Суд је позван да одлучи да ли су државе између осталог прекорачиле обим [поступања] који строго захтева кризна ситуација. Поље слободне процене домаће државе се тао допуњује европским надзором. При вршењу овог надзора Суд мора придати одговарајућу тежину релевантним чиниоцима, као што су природа права које је дерогирано, околности које су до овог довеле и дужина трајања ванредне ситуације.“³⁶

2.3.2. Најнужнија мјера коју захтијева дата ситуација

Након што се установи да је први услов стипулисан чланом 15 Конвенције задовољен, тј. да је објективно постојала јавна опасност која је представљала пријетњу за опстанак нације, прелази се на испитивање испуњености другог услова. Како је већ наведено, члан 15 у наставку дефинише обим одступања, и дозвољава само најнужније мјере које захтијева дата ситуација. Овај услов се сматра суштином самог члана 15 Конвенције.³⁷

Концепт најнужније мјере се у пракси Суда уско тумачи и процјењује у сваком конкретном случају. То практично значи да држава нема неограничену моћ да дерогира она људска права за која је дерогација правно допуштена, већ да њене одлуке подлијежу строгој контроли Суда. У свом бићу овај услов садржи три елемента који се морају узети у обзир приликом процене усаглашености мјера које држава предузима на темељу овлаштења садржаног у члану 15. *Primo*, испитује се постојање стања нужде у датом

Time of Emergency: Example of Effectiveness of the Lessons Learned from WW2,” *International Comparative Jurisprudence* 1/2017, 14.

³⁵ A. and Others v. the United Kingdom, 2009, para 181.

³⁶ Aksoy v. Turkey, European Court of Human Rights, Application no. 21987/93, Judgment of 18 December 1996. Аксој против Турске, Европски суд за људска права, представка брј 21987/93, пресуда од 18. децембра 1996, нав. према: Д. Поповић, 34.

³⁷ Mohamed M. El Zeidy, „The ECHR and States of Emergency: Article 15-A Domestic Power of Derogation from Human Rights Obligations“, *San Diego International Law Journal* 4/2003, 271.

случају. *Secundo*, пропорционалност предузетих мјера са опасношћу која пријети датој држави. И коначно, вријеме трајања дерогације.³⁸

Стање нужде је један од принципа који се може наћи у свим периодима и кроз више режима међународног права. Његови трагови воде до XVII вијека када је самоодржање било легитиман разлог за предузимање незаконитих радњи. У данашње вријеме, стање нужде је дубоко укорјењено у питањима одговорности државе за кршење међународних обавеза, као општег принципа, као и захтијева који се налазе у одредбама о дерогацији уговора о људским правима. То је једна од доктрина која доказује своју ексклузивност у свим фазама развоја међународне заједнице. У вези са дерогацијом људских права, стање нужде представља основ за повлачење суштинске границе између интереса државе и друштва као цјелине и интереса појединца, те давање предности овом првом. У том случају, терет доказивања је на држави која мора оправдати своје поступање и доказати да је предузета мјера била неопходна.³⁹

Посебно је у погледу овог стандарда видљива ширина доктрине поља слободне процјене, будући да је Суд у тзв. Ирском предмету (*Irish Judgement*) заступао становиште по коме су националне власти у бољем положају од међународног судије, не само да утврде присуство ванредне ситуације и околности која угрожава опстанак нације, већ и да процијене природу и обим дерогација неопходних да спријечи штетне последице.⁴⁰ Иако често критикован, Суд је ипак остао дослиједан овом схватању, те је, примјера ради, у предмету Браниган и Мекбрајд (*Brannigan and McBride*) закључио да британска Влада није прекорачила своја овлашћења када је, усљед опасности од терористичког напада у Сјеверној Ирској, увела ванредно стање и ограничила судску власт током петнаест година.⁴¹ Суштина је заправо у томе да у погледу овог стандарда није могуће унапријед извући опште услове и по њима поступати, већ се свака ситуација мора процјењивати индивидуално, изводећи тест пропорционалности и уважавајући све особености дате државе и друштва.⁴² Суд ће тако у обзир узети чињеницу да ли је поступак

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*, 273.

⁴⁰ *Ireland v. the United Kingdom*, European Court of Human Rights, Application no. 5310/71, Judgment of 18 January 1978. Ирска против Уједињеног Краљевства, Европски суд за људска права, представка број 5310/71, пресуда од 18. јануара 1978.

⁴¹ *Brannigan and McBride v. the United Kingdom*, European Court of Human Rights, Application no. 14553/89; 14554/89, Judgment of 25 May 1993, para 66. Браниган и Мекбрајд против Уједињеног Краљевства, Европски суд за људска права, представка број 14553/89; 14554/89, пресуда од 25. маја 1993.

⁴² Детаљно о тесту пропорционалности вид. у: Брано Хаџи Стевић, „Тест пропорционалности у доба пандемије: људска права versus јавно здравље“, Страни правни живот 1/2023, 17-43.

ности овог услова, заузео становиште да је изјава државног секретара у Парламенту имала формални карактер и да испуњава услов званичног обавјештења.⁴⁶

2.3.4. Садржина обавјештења Савјету Европe

Један од формалних услова постављених чланом 15 Конвенције тиче се обавезе обавјештења Савјета Европе о предузетим мјерама дерогације људских права. Наиме, држава је дужна обавијестити Генералног секретара Савјета Европе о мјерама дерогације које предузима у датом моменту. *Ratio* увођења такве обавезе у текст члана 15 је двојак: најприје жели се постићи јавност предузетих мјера од стране конкретне државе и у вези са тим информисати све државе чланице Конвенције о мјерама дерогације.⁴⁷

Иако нема изричите обавезе да обавјештење које се упућује Генералном секретару Савјета Европе у случају дерогације права у ванредним околностима на основу члана 15 треба да садржи која права и слободе су тим одступањем погођени, ипак је од значаја за Суд да обавјештење буде довољно прецизно и јасно како би могао ваљано процијенити да ли је у конкретном случају дошло до прекорачења овлашћења од стране државе. У тзв. Првом кипарском предмету (*First Cyprus Case*) Комисија је изричито истакла значај ваљаног обавјештења у складу са условима стипулисаним у ставу 3 члана 15 Конвенције. „[...] када се једна Висока страна уговорница користи правом предузимања мјера дерогације према члану 15, остале Високе стране уговорнице имају правни интерес да буду информисане о тим мјерама будући да су привремено и њихова права из члана 24 Конвенције (сада члана 33) *pro tanto* ограничена.“⁴⁸ У том смислу важно је да обавјештење Генералном секретару буде упућено без одлагања и да садржи довољно информација како би државе уговорнице и Суд могле да процијене природу и обим одступања од одредаба Конвенције које су обухваћене тако предузетим мјерама.⁴⁹ Комисија је, у тзв. Грчком предмету нашла да *note verbale*, која је Генералном секретару упућена скоро три мјесеца након увођења мјера којима су ван

⁴⁶ Brannigan and McBride v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no. 14553/89; 14554/89, Judgment of 25 May 1993, para 72-73; нав. према: Bernadette Rainey, Pamela McCormick, Clare Ovey, *Jacobs, White and Ovey European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2021, 122.

⁴⁷ Генерални секретар Савјета Европе је у обавези пренијети државама чланицама све информације у вези са примјеном става 3 члана 15 Конвенције. Резолуција Комитета министара (56) 16 од 26. септембра 1956. године, Resolution (56) 16 (26 September 1956) – (Adopted by the Ministers' Deputies) Convention on Human Rights – Interpretation and Application of Article 15, paragraph 3.

⁴⁸ Нав. према: P. Kempees, 141.

⁴⁹ *Ibid*, 142.

снаге стављене одредбе члана 5 Конвенције, долази са великим закашњењем, те да њен садржај пати од недостатка детаља и прецизности.⁵⁰

Према мишљењу Комисије, став 3 члана 15 садржи обавезу обавјештења Генералног секретара на један општи начин, без строгог захтјева у погледу временског рока у ком ће обавјештење бити дато, као ни садржине самог обавјештења.⁵¹ Темпорална обавеза стипулисана Конвенцијом подразумева да обавјештење буде послато без кашњења које се може избећи, за разлику од других међународних инструмената гдје је наглашено да је обавјештење потребно послати одмах (*immediately*).⁵² Ово обавјештење може бити послато и прије саме дерогације, али државе најчешће обавјештавају Генералног секретара послужењу предузетих мјера. Пракса је показала да је дванаест дана у реду, па чак и четрдесет и три, као у случају Бродан (*Brogan*), али како смо видјели период од неколико мјесеци није.⁵³

У погледу садржине обавјештења које је држава дужна упутити релевантним органима не постоји конкретно рјешење. Комисија за људска права, угледајући се на рјешење из члана 4 Пакта, закључила је да је држави забрањено да дерогира одредбе које нису наведене у обавјештењу. Коначно, и сам текст релевантног члана говори у прилог томе, будући да захтјева да Генерални секретар буде обавјештен у потпуности (*fully informed*).

Како санкција за неиспуњење обавезе стипулисана у ставу 3 члана 15 Конвенције није изричито наведена, поставило се питање могућности примјене члана 15 и без подношења обавјештења Савјету Европе. Став Комисије, исказан у поводом спора између Кипра и Турске (*Cyprus v. Turkey*) је изричит: нема примјене члана 15 на мјере које предузме држава уколико иста не обавјести Генералног секретара о томе.⁵⁴ У конкретном случају обје стране у спору су знале да је ванредно стање проглашено, иако Турска није обавјестила Генералног секретара о мјерама које је предузела, што је Комисија у коначници оцијенила као непостојање ванредног стања. Да би се држава могла ваљано позвати на примјену члана 15 у датим околностима потребно је било званично, јавно показати да је дерогација на снази. У свим другим ситуацијама, гдје није изричито указано на дерогацију, страна се не може

⁵⁰ *Ibid*, 143.

⁵¹ Application of the Convention for the Protection of Human Rights, European Commission of Human Rights, Application no. 176/56 by the Government of the Kingdom of Greece lodged against the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Report 1956, para 158.

⁵² Примјера ради, члан 4 Пакта о грађанским и политичким правима стипулише у ставу 3 да државе које се користе правом одступања морају одмах о томе обавјестити остале државе чланице, посредством Генералног секретара Уједињених нација.

⁵³ M. M. El Zeidy, 294.

⁵⁴ European Commission of Human Rights, Application no. 8007/77 Cyprus against Turkey, Report 1983, para 66 – 68.

позивати на члан 15 Конвенције, независно од фактичког стања. Потреба да држава формално укаже да дерогацију је посљедица чињенице да је увођење ванредног стања и право да дерогира људска права искључиво право државе, те ниједан други субјект или орган не би могао да укаже да дерогацију ако то држава није експлицитно урадила. Могући излаз из несигурности која наступа поводом примјене ове одредбе био би, према мишљењу појединих аутора, прецизније одређење услова под којима држава треба да поступа у случају проглашења ванредног стања и позивања на члан 15 попут навођења прецизног рока у коме обавјештење мора бити послато, те услова који се односе на садржину обавјештења.⁵⁵

3. ПРИМЈЕНА ЧЛАНА 15 У ВРИЈЕМЕ КРИЗЕ УЗРОКОВАНЕ ВИРУСОМ КОРОНА

Изненадно избијање глобалне пандемије изазване ширењем корона вируса суочило је међународну заједницу са многим изазовима. Актуелна пандемија је покренула здравствену, економску и социјалну кризу, која је велики број држава гурнула у сиву зону када су људска права у питању. Иако су државе у великом броју прогласиле ванредно стање на свом унутрашњем терену, те ставиле ван снаге бројна људска права и основне слободе, то ипак не значи да су се позвале на примјену члана 15 Конвенције. Наиме, државе су затвориле своје границе, забраниле или ограничиле вршење вјерских обреда, кретање и друге слободе, позивајући се на борбу против глобалног непријатеља, али је само мали број њих, када се ради о чланицама Конвенције, заиста испунио захтјеве прописане чланом 15.

Насупрот у јавности увријеженом мишљењу о свеопштој дерогацији људских права у вријеме пандемије корона вируса, само је десет држава чланица Савјета Европе то заиста и учинило и то: Албанија, Јерменија, Естонија, Грузија, Летонија, Сјеверна Македонија, Молдавија, Румунија, Сан Марино и Србија.⁵⁶ Последња нотификација о повлачењу акта о дерогацији људских права поднијета је 31. децембра 2022. године од стране Грузије.⁵⁷

У вези са тим, и пракса Суда је у овом питању још увијек очекивано оскудна. Један од ријетких предмета који је доживио свој, макар привремен⁵⁸, епилог јесте предмет у спору између женевске синдикалне организације и

⁵⁵ M. M. El Zeidy, 295-300.

⁵⁶ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5), Notifications under Article 15 of the Convention in the context of the COVID-19 pandemic, <https://www.coe.int/en/web/conventions/derogations-covid-19>, 2. април 2023.

⁵⁷ Notification – JJ9436C Tr./005-302 – 31 December 2022 – Withdrawal of a Derogation related to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5).

⁵⁸ Овај предмет је прослијеђен Великом вијећу 5. септембра 2022. године.

Швајцарске (*Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) v. Switzerland*), у ком је Суд констатовао да нема прибјегавања мјерама дерогирања у контексту пандемије COVID-19. Суштина овог предмета је у томе што, иако суочена са озбиљном, до тада невиђеном кризом јавног здравља, која по свим параметрима испуњава услове јавне опасности стипулисане чланом 15, Швајцарска ипак није прибјегла члану 15 Конвенције. Сходно томе, према схватању Суда, од Швајцарске се захтијевало да поштује Конвенцију и да у потпуности испоштује захтјеве члана 11, у оквиру границе слободне процјене која јој је дата.⁵⁹

Поред овог, у процедури пред Судом су и предмети у споровима Пешић против Србије, Ђорђевић против Србије и Илић против Србије, поднијети током 2020 године, у вези са мјерама које су власти Србије примјениле као одговор на опасности узроковане корона вирусом. Поднесци су упућени на одговор 5. јануара 2023. године и у овом моменту нам није доступна информација о евентуалном одговору Владе на питања упућена од стране Суда.⁶⁰

4. ЗАКЉУЧАК

Једна од несумњиво највећих вриједности Европске конвенције о људским правима јесте чињеница да она представља „живи“ инструмент који се тумачи и примијењује у складу са тренутним развојем друштва, друштвено-политичким околностима и промјенама у разумијевању јавног морала. Посљедично, и околности које доводе до потребе проглашења ванредног стања, увођења ванредних мјера те дерогације људских права су промјенљиве. Имајући то у виду, Суд је у више наврата потврдио потребу уважавања особености националног контекста, те у први план истицао слободну процјену државе приликом избора мјера којима ће обезбједити заштиту јавног поретка. Упркос томе, као што смо показали на претходним страницама, те мјере нису неограничене и државе иако имају широка дискрециона овлашћења, ипак морају да се крећу у простору који је омеђен правом, а дефинисан ранијом судском праксом.

У том поступку вагања интереса и одмјеравања „мањег зла“, члан 15 Конвенције заузима посебно мјесто. Иако у једном дијелу недовољно прецизан, ипак представља одличан путоказ државама приликом избора мјера којима ће постићи очекивани циљ. Полазимо од претпоставке да дерогација

⁵⁹ *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) v. Switzerland*, European Court of Human Rights, Application no. 21881/20, Judgment of 15 March 2022, para 90.

⁶⁰ *Pešić v. Serbia*, European Court of Human Rights, Application no. 48973/20, communicated on 5 January 2023.

људских права никада није и не би смјела бити циљ сама себи, већ је државе, одговорне и забринуте за опстанак сопствене нације, примјењују као крајњу, привремену мјеру.

Појава глобалне пандемије изазване ширењем корона вируса довела нас је у нову реалност и пред државе поставила нове изазове. У глобализованом свијету, у коме је слобода кретања достигла највиши степен примјене и стављена на престо, појединац се преко ноћи суочио са потпуним затварањем и забраном великог броја слобода. Људска права и слободе које су биле дубоко укорењене у европском наслијеђу и традицији, преко ноћи су драстично ограничене. Све је то отворило врата не само за политичке, већ и академске спорове и дебате. Аутори закључују да јавни интерес и јавно здравље могу и треба да се чувају, али заједно са основним вриједностима међународне заједнице 21. вијека, међу којима људска права и слободе заузимају највише мјесто.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографски извори

- Anna Dorota Gozdecka, „Human Rights During Pandemic: COVID-19 and Securitisation of Health“, *Nordic Journal of Human Rights* vol. 39, 3/2021, 205–223;
- Anna-Lena Svensson-McCarthy, *The International Law of Human Rights and States of Exception with special reference to the Travaux Preparatoires and Case-Law of the International Monitoring Organs*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague 1998;
- Bernadette Rainey, Pamela McCormick, Clare Ovey, *Jacobs, White and Ovey European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2021;
- Бранко М. Ракић, „Европски суд правде између људских права и борбе против тероризма – однос међународног и европског права“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2009, 155–185;
- Брано Хаци Стевић, „Тест пропорционалности у доба пандемије: људска права versus јавно здравље“, *Страни правни животи* 1/2023, 17-43;
- Georges Abi-Saab, Foreword, *The International Law of Human Rights and States of Exception with special reference to the Travaux Preparatoires and Case-Law of the International Monitoring Organs*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1998;
- Дарко Симовић, Марко Станковић, Владан Петров, *Људска права*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд 2018;
- Драгољуб Поповић, *Европско право људских права*, Службени гласник, Београд 2012;
- Dinah Shelton, *Regional Protection of Human Rights*, Oxford University Press, New York 2010;
- Janneke Gerards, *How to improve the necessity test of the European Court of Human Rights*, *I•CON* (2013), Vol. 11 No. 2, 466–490;

- Marine Toullier, “The European Court of Human Rights’ Control over States’ Derogation in Time of Emergency: Example of Effectiveness of the Lessons Learned from WW2,” *International Comparative Jurisprudence* 1/2017, 8–24;
- Mark W. Janis, Richard S. Kay, Anthony W. Bradley, *European Human Rights Law*, Oxford University Press, New York 2008;
- Милан Пауновић, Славољуб Царић, *Европски суд за људска права*, Београд 2007;
- Mohamed M. El Zeidy, „The ECHR and States of Emergency: Article 15-A Domestic Power of Derogation from Human Rights Obligations“, *San Diego International Law Journal* 4/2003, 277–318;
- Oren Gross, Fionnuala Ní Aoláin, „From Discretion to Scrutiny: Revisiting the Application of the Margin of Appreciation Doctrine in the Context of Article 15 of the European Convention on Human Rights“, *Human Rights Quarterly*, vol. 23, 3/2001, 625–649;
- Peter Kempees, „*Hard Power*“ and the European Convention on Human Rights, Brill Nijhoff, Leiden – Boston, 2021;
- Richard Burchill, „When does an Emergency Threaten the Life of the Nation? Derogations from Human Rights Obligations and the War on International Terrorism“, *New Zealand Yearbook of Jurisprudence* 9/2005, 96–114;
- Сања Ђајић, „Заштита људских права и слобода у пракси Европског суда за људска права – индивидуална заштита, тумачење Конвенције и ефикасност европског система“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, вол. 73, 7-8/2001, 343–352;
- Sarah Joseph, Jenny Schultz, Melissa Castan, *The International Covenant on Civil and Political Rights: cases, materials and commentary*, Oxford University Press, Oxford 2000;
- Stewart Waters, William B. Russell III, „The World War II Era and Human Rights Education“, *Social Education* 76(6)/2012, 301–305;
- Christoph Schreuer, „Derogation of Human Rights in Situations of Public Emergency: The Experience of the European Convention on Human Rights“, *Yale Journal of International Law* 1982/9, 113–132.

Правни извори и судска пракса

- A. and Others v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no 3455/05, Judgment of 19 February 2009;
- American Convention on Human Rights (Adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights, San José, Costa Rica, 22 November 1969);
- Application of the Convention for the Protection of Human Rights, European Commission of Human Rights, Application no. 176/56 by the Government of the Kingdom of Greece lodged against the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Report 1956;
- Brannigan and McBride v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no. 14553/89; 14554/89, Judgment of 25 May 1993;
- European Commission of Human Rights, Application No. 332/57 lodged by Gerard Richard Lawless against The Republic of Ireland, Report of the Commission (Adopted on 19th December 1959), A 51 .591;

- European Commission of Human Rights, Application no. 8007/77 Cyprus against Turkey, Report 1983;
- Ireland v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, Application no. 5310/71, Judgment of 18 January 1978;
- Lawless v. Ireland (no. 3), European Court of Human Rights, Application no. 332/57, Judgment of 1 July 1961, para 28;
- Notification – JJ9436C Tr./005-302 – 31 December 2022 – Withdrawal of a Derogation related to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5);
- Pešić v. Serbia, European Court of Human Rights, Application no. 48973/20, communicated on 5 January 2023;
- Припремни текст о члану 15 Европске конвенције о људским правима (Preparatory work on article 15 of the European Convention on Human Rights), European Commission of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg 1956, Doc. DH (56) 4;
- Резолуција Комитета министара (56) 16 од 26. септембра 1956. године, Resolution (56) 16 (26 September 1956) – (Adopted by the Ministers' Deputies) Convention on Human Rights – Interpretation and Application of Article 15, paragraph 3;
- The Greek Case, European Commission of Human Rights, Application no. 3321/67 – Denmark v. Greece, 3322/67 Norway v. Greece, 3323/67 Sweden v. Greece, 3344/67 Netherlands v. Greece, Report of the Sub-Commission 1967;
- Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) v. Switzerland, European Court of Human Rights, Application no. 21881/20, Judgment of 15 March 2022.

Интернет-извори

- European Day of Remembrance for Victims of all Totalitarian and Authoritarian Regimes, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733610/EPRS_ATA\(2022\)733610_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733610/EPRS_ATA(2022)733610_EN.pdf), 7.11.2022;
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5), Notifications under Article 15 of the Convention in the context of the COVID-19 pandemic, <https://www.coe.int/en/web/conventions/derogations-covid-19>, 2. април 2023.

Sanja R. Kreštalica
University of East Sarajevo
Faculty of Law
sanja.tepavcevic@pravni.ues.rs.ba
ORCID ID: 0009-0008-3725-9215

Simeon R. Petković
University of East Sarajevo
Faculty of Law
simeon_p@live.com
ORCID ID: 0009-0008-1963-5459

Human Rights Protection in Emergency Circumstances: Scope and Limitations of Article 15 of The European Convention on Human Rights

Abstract: *This paper examines the legal framework for the protection of human rights in situations of extreme crisis in the European legal area, in order to achieve a coherent understanding of legal standards that will lead to their more uniform application. Through an in-depth analysis of the meaning and scope of the provisions of Article 15 of the European Convention, as well as the corresponding practice of the European Court of Human Rights, the authors determine under what conditions the suspension of certain rights and freedoms is legally permissible, and which state measures adopted in extraordinary circumstances represent the protection of the public interest, and which go beyond the scope of the most necessary measure required by the given situation and represent a violation of the rights and freedoms of the individual.*

This work is based on the idea that specific limitations for the enjoyment of human rights are necessary and justified. It is a well-known that only a limited number of human rights are absolute and as such are immune to any restrictions regardless of the circumstances and justifications. However, this does not reduce the need for the measures that the state resorts to in times of crisis to be strictly controlled.

Keywords: *human rights, European convention on human rights, derogations, emergency powers.*

Датум достављања рада: 04.07.2023.

Датум достављања коначне верзије рада: 20.09.2023.

Датум прихватања рада: 20.09.2023.